

AIZMIRSTAIS KONCERNU LIKUMS

*Toms Šulmanis, zvērināts advokāts
Jānis Bogdasarovs, jurists
advokātu birojs „Raidla Lejiņš & Norcous”*

Jau no 2000. gada 27. aprīļa Latvijā ir spēkā Koncernu likums (turpmāk tekstā – KL). Grozījumi šajā likumā ir veikti tikai vienu reizi saistībā ar Komerclikumu, kas stājās spēkā 2002. gada 1. janvārī. Neskatoties uz to, jāsaņem, ka KL ir nonācis Komerclikuma „ēnā”, un gan paši komersanti, gan bieži vien arī juridisko profesiju pārstāvji nav detalizēti iepazīnušies ar šo likumu un praksē to piemēro visai reti.

Tomēr KL regulē virkni būtisku jautājumu, kas komersantiem var radīt nepatīkamus pārsteigumus visnepiemērotākajā brīdī vai tieši otrādi – sniegt risinājumu situācijām, kas iepriekš ir likušās bezcerīgas. Šajā rakstā mēs centīsimies vērst uzmanību uz dažiem šādiem KL aspektiem, kurus ir vērts paturēt prātā.

Kas var būt valdošais uzņēmums

Visā KL tekstā tiek lietots termins „valdošais uzņēmums”. Lai gan ar šo terminu mēs parasti saprotam komersantus (SIA, akciju sabiedrība), svarīgi atcerēties, ka KL izpratnē uzņēmums var būt arī fiziska persona. Piemēram, arī fiziska persona var būt koncerna valdošais uzņēmums ar visām no tā izrietošajām sekām. Kā vienīgais izņēmums ir paredzēta situācija, kad fiziskai personai vienā sabiedrībā pieder visas akcijas (kapitāla daļas). Šādā gadījumā KL noteikumi nebūs piemērojami, izņemot attiecībā uz kreditoru aizsardzību.

Valdošais uzņēmums KL izpratnē ir tāds uzņēmums (komercsabiedrība Komerclikuma izpratnē, kā arī fiziska persona), kuram ir izšķiroša ietekme vienā vai vairākās sabiedrībās. Izšķiroša ietekme var rasties uz koncerna līguma pamata, kad starp valdošo uzņēmumu un atkarīgo sabiedrību tiek noslēgts koncerna līgums, vai uz līdzdalības pamata, kur valdošajam uzņēmumam ir balsstiesību vairākums, vai pastāv citi KL 3. panta trešajā daļā minētie apstākļi.

Paziņošana par līdzdalību

Dalībnieka pienākums paziņot sabiedrībai

KL 6. pants uzliek par pienākumu sabiedrības dalībniekam, kurš iegūst vairāk nekā 10 procentus no sabiedrības akcijām (kapitāla daļām) paziņot sabiedrībai par savu akciju (kapitāla daļu) kopējo skaitu. Paziņojums ir jāiesniedz divu nedēļu laikā no dienas, kad tikušas iegūtas akcijas (kapitāla daļas), ar kurām pārsniegta 10 procentu robeža. Tāpat, dalībniekam ir pienākums paziņot par katru turpmāko sabiedrības akciju (kapitāla daļu) iegūšanu, kas palielina viņa līdzdalību sabiedrībā virs katriem nākamajiem pieciem procentiem no sabiedrības akcijām un attiecīgi arī par līdzdalības samazināšanos ikreiz, kad tā samazinās par katriem nākamajiem pieciem procentiem vai arī kļūst mazāka par 10 procentiem no sabiedrības akcijām (kapitāla daļām).

Kā rāda prakse šādi paziņojumi vairumā gadījumu netiek sniegti un tādējādi varētu šķist, ka ir piemērojami KL 7. panta pirmās daļas noteikumi, kas paredz paziņošanas pienākuma neizpildes sekas – dalībnieks nevar izmantot tiesības (piemēram,

balsstiesības), kas izriet no akcijām (kapitāla daļām), par kuru iegūšanu netika paziņots noteiktajā kārtībā. Tomēr, KL noteiktais paziņošanas pienākums ir jāskata kopsakarībā ar Komerclikuma regulējumu. Proti, attiecībā uz SIA un akciju sabiedrībām ar vārda akcijām, kur sabiedrības valde ir atbildīga par dalībnieku (akcionāru) reģistra vešanu¹, KL 6. pantā ietvertais paziņošanas pienākums ir uzskatāms par izpildītu ar brīdi, kad SIA daļu vai AS akciju ieguvējs paziņo sabiedrībai par iegūto līdzdalību sabiedrībā. Kā zināms, šādu paziņošanas pienākumu Komerclikums paredz, lai sabiedrības dalībnieks (akcionārs) varētu realizēt savas dalībnieka (akcionāra) tiesības sabiedrībā², līdz ar to atsevišķa formāla paziņojuma sniegšana, lai izpildītu KL 6. panta prasības SIA dalībniekiem un AS (ar vārda akcijām) akcionāriem nav nepieciešama.

KL 6. pantā noteiktais paziņojums kā atsevišķs dokuments ir jāsniedz akciju sabiedrību ar uzrādītāja akcijām akcionāriem, ņemot vērā, ka Komerclikums neparedz pienākumu uzrādītāja akciju ieguvējam paziņot sabiedrībai par iegūto līdzdalību, jo uzrādītāja akciju uzskaitē tiek veikta atbilstoši Finanšu instrumentu tirgus likuma noteikumiem un no uzrādītāja akcijas izrietošās tiesības ir personai, kuras finanšu instrumentu kontā akcija ir iegrāmatota.³ Līdzīgu paziņošanas pienākumu akcionāram nosaka arī Finanšu instrumentu tirgus likuma 61. panta pirmā daļa⁴, līdz ar to arī šādos gadījumos šie paziņojumi nebūtu jādublē.

Sabiedrības pienākums paziņot Uzņēmumu reģistram

Atbilstoši KL 8. panta otrai daļai, ja līdzdalība sabiedrībā pārsniedz 10, 25, 50, 75 vai 90 procentus vai arī samazinās zem 10, 25, 50, 75 vai 90 procentiem, sabiedrībai divu nedēļu laikā pēc attiecīgā paziņojuma saņemšanas šo paziņojumu jāpiesaka reģistrācijai Uzņēmumu reģistrā. Kā rāda prakse arī šādi paziņojumi Uzņēmumu reģistram visbiežāk netiek sniegti.

Šāda paziņojuma sniegšanu SIA gadījumā, varētu uzskatīt par formālu un lieku, jo faktiski Uzņēmumu reģistra rīcībā ir daudz detalizētāka informācija, kas tiek sniegta atbilstoši Komerclikuma prasībām, valdei iesniedzot precizētu dalībnieku reģistra eksemplāru par izmaiņām dalībnieku reģistra ierakstos.⁵ Pretēja situācija ir akciju sabiedrībām, kur Komerclikums neparedz akcionāru reģistra iesniegšanu Uzņēmumu reģistram, un šādos gadījumos minētais paziņojums Uzņēmumu reģistram ir jāsniedz. Par paziņojumu nesniegšanu ir paredzēta administratīvā atbildība – brīdinājums vai naudas sods līdz 200 latiem,⁶ kas praksē arī tiek piemērota.⁷

¹ Komerclikuma 187. panta 1. daļa un 234. panta 1. daļa

² Komerclikuma 136. pants, 188. panta 6. daļa un 235. panta 3. daļa

³ Komerclikuma 228. Panta 3. daļa

⁴ Akcionārs, kas iegūst vai atsavina balsstiesīgās akcijas tādā akciju sabiedrībā, kuras akcijas iekļautas regulētajā tirgū, šā likuma 61.1 panta otrajā daļā noteikto dienu laikā paziņo akciju sabiedrībai un vienlaikus arī Komisijai par savu balsstiesību īpatsvaru akciju iegūšanas vai atsavināšanas rezultātā, kad šis īpatsvars sasniedz, pārsniedz vai kļūst mazāks par pieciem, desmit, piecpadsmit, divdesmit, divdesmit pieciem, trīsdesmit, piecdesmit un septiņdesmit pieciem procentiem.

⁵ Komerclikuma 187. panta 6. daļa

⁶ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss 166³. pants

⁷ Galvenā valsts notāra lēmums, pieejams (<http://www.ur.gov.lv/?a=65&l=706&v=lv>), aplūkots 28.05.2012.

Aizliegums nodarīt zaudējumus atkarīgajai sabiedrībai

Viens no KL ietvertajiem pamatprincipiem ir, ka koncerna (pārvaldes) līguma neesamības gadījumā valdošais uzņēmums nedrīkst izmantot savu ietekmi, lai pamudinātu atkarīgo sabiedrību noslēgt tai neizdevīgu darījumu vai arī veikt citu tai neizdevīgu pasākumu. Šādas darbības ir pieļaujamas tikai tad, ja atkarīgajai sabiedrībai tiek atlīdzināti nodarītie zaudējumi. Šo nosacījumu pārkāpuma gadījumā atkarīgajai sabiedrībai (atsevišķos gadījumos arī tās dalībniekiem) rodas prasījuma tiesības par zaudējumu atlīdzību gan pret valdošo uzņēmumu, gan tā valdes locekļiem.

Kā piemēru šādam neizdevīgam darījumam, ar kuru tiek nodarīti zaudējumi atkarīgajai sabiedrībai, varētu minēt atkarīgās sabiedrības īpašuma iekļāšanu, lai nodrošinātu valdošā uzņēmuma saistības. Nereti tas kļūst aktuāli, ja atkarīgā sabiedrība kļūst maksātnespējīga un tās administrators cenšas izmantot visas likumā paredzētās iespējas, lai nodrošinātu maksimālu līdzekļu atgūšanu.

Sabiedrību iekļaušana

KL 35. pants paredz tādu Latvijas komercietībām neparastu un visai maz izmantotu⁸ tiesību institūtu kā sabiedrību iekļaušana. Var šķist, ka tas ir kas līdzīgs Komerclikumā paredzētajai reorganizācijai apvienošanās ceļā. Tomēr iekļaušanas gadījumā gan galvenā sabiedrība, gan iekļaujamā sabiedrība turpina pastāvēt kā atsevišķas juridiskas personas. Iekļaušanas galvenās sekas ir tādas, ka pēc iekļaušanas reģistrācijas Uzņēmumu reģistrā galvenā sabiedrība ir atbildīga par iekļaujamās sabiedrības saistībām kā kopparādnieks. Šī atbildība attiecas uz saistībām, kas radušās gan pirms, gan pēc iekļaušanas. Bez tam, iekļaušanas gadījumā KL paredz atvieglotus noteikumus attiecībā uz iekļautās sabiedrības peļņas nodošanu.

Svarīgi atzīmēt, ka iekļaušanu ir iespējams veikt ne tikai tad, ja galvenajai sabiedrībai pieder 100% no iekļaujamās sabiedrības daļām (akcijām), bet arī pie vismaz 90% līdzdalības. Šādā gadījumā līdz ar iekļaušanas reģistrāciju Uzņēmumu reģistrā visas galvenajai sabiedrībai nepiederošās iekļautās sabiedrības daļas (akcijas) pāriet galvenajai sabiedrībai (mazākumdalībnieki tiek faktiski atstumti). KL 38. pants nosaka, ka atstumtajiem mazākumdalībniekiem ir tiesības uz atbilstošu atlīdzību galvenās sabiedrības daļu (akciju) veidā. Turklāt, ja galvenā sabiedrība ir kādas citas sabiedrības atkarīgā sabiedrība, mazākumdalībnieks var izvēlēties saņemt atlīdzību naudā.

Ja mazākumdalībniekam tiek piešķirtas galvenās sabiedrības daļas (akcijas), tad atlīdzība ir uzskatāma par atbilstošu, ja daļu (akciju) apmaiņas attiecība ir tāda pati kā šo sabiedrību apvienošanās gadījumā (atbilstoši Komerclikuma noteikumiem). Savukārt attiecībā uz atlīdzību naudā ir ņemams vērā iekļautās sabiedrības mantas stāvoklis un ienākumu līmenis. Jebkurā gadījumā, ja mazākumdalībnieks nav apmierināts ar piedāvāto atlīdzību, tad tam ir iespēja vērsties tiesā ar attiecīgu prasību trīs mēnešu laikā no iekļaušanas reģistrācijas. Tomēr, neskatoties uz iespējamo tiesvedību par atlīdzības apmēru, mazākumdalībnieki jau būs zaudējuši savas iekļaujamās sabiedrības

⁸ Saskaņā ar neoficiālu informāciju no Uzņēmumu reģistra pēdējo piecu gadu laikā ir reģistrēti tikai septiņi iekļaušanas gadījumi.

daļas (akcijas), un galvenajam uzņēmumam nebūs nekādu tiesisku šķēršļu rīkoties ar šīm daļām (akcijām) pēc saviem ieskatiem.

Mazākumdalībnieku pieprasījums par daļu (akciju) atpirkšanu

Ik pa laikam publiskajā telpā parādās kāda diskusija par to, ka kompāniju mazākumdalībniekiem dažādos veidos tiek „nodarīts pāri”, piemēram, ilgus gadus netiek maksātas dividendes, peļņa tiek novirzīta vairākuma dalībnieka saistītajām personām caur dažādiem līgumiem, utt. Ja mazākumdalībnieks kādu iemeslu dēļ nevēlas cīnīties par savām tiesībām, izmantojot KL un Komerclikumā paredzētos līdzekļus, tas var izmantot KL 47. pantā paredzētās tiesības pieprasīt savu daļu (akciju) atpirkšanu. Šādu pieprasījumu mazākumdalībnieks var iesniegt, ja valdošais uzņēmums (arī fiziska persona) tieši vai netieši ir ieguvis 90 vai vairāk procentus no sabiedrības daļām (akcijām).

Valdošajam uzņēmumam ir pienākums mēneša laikā no pieprasījuma saņemšanas dienas izteikt priekšlikumu mazākumdalībniekam par pirkuma līguma noslēgšanu. Atšķirībā no atlīdzības iekļaušanas gadījumā, KL neparedz kādus konkrētus kritērijus pēc kādiem būtu jānosaka daļu (akciju) atpirkšanas cena. Vienīgā vadlīnija ir iepriekšējā gada laikā noslēgtie pirkuma līgumi ar citiem mazākumdalībniekiem. KL uzliek pienākumu valdošajam uzņēmuma paziņot mazākumdalībniekam par šādiem līgumiem (ja tādi vispār ir bijuši).

Ja mazākumdalībnieks nav apmierināts ar valdošā uzņēmuma piedāvāto atpirkšanas cenu, tad to nosaka tiesa, pamatojoties uz mazākumdalībnieka prasību, kas jāiesniedz mēneša laikā no piedāvājuma saņemšanas. Autoriem nav zināms, ka šajā jautājumā būtu izveidojusies vērā ņemama tiesu prakse. Iespējams, ka tiesa šādā situācijā varētu ņemt vērā ekspertu veikto daļu (akciju) tirgus cenas novērtējumu vai pēc analogijas piemērot noteikumus par atlīdzību iekļaušanas gadījumā.